

Анархистичка библиотека

Репродукција на секојдневниот живот

Фреди Перлман

Фреди Перлман
Репродукција на секојдневниот живот
1969

The Reproduction of Daily Life, Black & Red, Detroit, 1969.
theanarchistlibrary.org

Наслов на оригиналот: *The Reproduction of Daily Life*. Првпат
објавено од Плоштад Слобода, Скопје, 2003. Превод: Стефан
Симоновски, 2001.

www.anarhisticka-biblioteka.org

1969

пријател занаетчија Кришна - кој изработува чинии - и потс-
мевливо го прашува, „Сè уште правиш грниња и сонуваш за
Багавад Гита. Кога ќе се венчаш, Кришна?“

„Јас сум венчан“, одговара Кришна, „а ти си просјак. Јас сум
венчан за земјата. Секое грне е направено од состојки на зе-
мјата. Ги земам состојките во моите раце, им давам облина,
имагинација, луѓе и имам свет – соба полна со светови. Како
можеш да кажеш дека не сум венчан? Земјата е мојата неве-
ста; со неа зачнувам светови, векови од луѓе, животни, љубов,
авантури и смрт. Еве, погледни во ова грне, Натурам: ги гле-
даш ли разјарените војски една наспроти друга, а во средина,
Арјуна, како се бори со својата душа – треба да се бори или
не? А на ова, Натурам, е самата Индија, издигнувајќи се како
болен човек, тресејќи ја чумата од своето тело“.

„Можеш ли да ја излекуваш болеста на брат ми со тоа што
ќе му кажеш да ја истресе?“ прашува Натурам. „Научи ме
Кришна, научи ме како да го исхранам семејството на брат
ми покажувајќи им дека има храна во грнето. Ако душата на
Индија е болна, може ли болеста да се истресе во грниња?“

„На ниту едно друго место, Натурам. Јас ја лекувам Индија
со грниња. Ти би можел да ја лекуваш со облека“.

Повторното откривање на примитивното сигнализираше враќање кон природата – кон нашата сопствена природа – и нов (за нас) правец на слобода. „Состојбата на природата е заедница на слободи“ – градина на земски уживања „исполнети со танци, игри и прослави“. Ова не претставува ништо помалку од афирмирање рај на земјата – како во далечното (и скриено) минато така и во заспаното, но сепак иминентно, ветување. Очигледно е дека ваквите провокативни декларации би предизвикале негативен одговор од сегашниот свет, истиот презир, да се потсетиме, што беше покажан кон вештерките, паганските танцовачи и домородните заедници кога беа фрлани во оган. Рационализмот, бруталната метафизика на робовите чии души се полни со пружини и тркала, не можат да ја носат можноста за рај. „Тие го употребуваат зборот 'див' за слободните луѓе“, пишува Фреди. „Но уште една јавна тајна е дека покорените, припитомените, повремено постануваат диви но никогаш не се слободни сè дури остануваат во своите трла“.

Иминентниот капацитет да се постане див, да се надминат ограничувањата на нашите трла, овозможува надеж. „Прифаќам здраво за готово дека отпорот претставува природен одговор на дехуманизацијата“, истакнува тој, „и оттаму, нема зошто да се објаснува и оправдува“. А потенцијалот е непосреден, духот во сите нас, бидејќи луѓето „никогаш не постануваат празни тела. Секогаш останува зрак на живот...“

Фреди мина од брилијантен теоретичар во пеач, од политички активист во интуитивен бунтовник. Неговата желба остана иста, но сега тој пристапуваше кон архаичните ритми кои се заборавени но кои пулсираат длабоко во сите нас. Нешто се остваруваше, како чувство на мајсторлак кој преминува во неговите креации, но тоа растеше во него многу години, уште од самиот почеток. Неговата драма, „Грабеж“, напишана 1962, го разјаснува ова. Во таа морална драма за империјализмот, млад Индиец, Натурам, му приоѓа на неговиот

Содржина

Секојдневниот живот во капиталистичкото општество	6
Отуѓување на животната активност	8
Фетишизмот на стоката	11
Трансформација на животната активност во капитал	16
Складирање и акумулација на човековата активност	28
За авторот	35

биле големи, но имале малку“, пишува тој во „Репродукција на секојдневниот живот“, „сега имаат многу, но се мали“.

На почетокот на осумдесеттите во своето дело “Against History, Against Leviathan!” се зафати со прашањето на тоа какви биле некогаш луѓето и колку многу изгубиле. Во оваа возбудливо напишана книга тој го опишува распаѓањето на екстатичните човекови заедници и појавата на угнетувачкиот левијатан – „мртовечко чудовиште излачено од човекова заедница“, „Уништувач на Земјата“, „леш од црв... чие тело се состои од бројни сегменти, неговата кожа исприштена со копја и тркала и други технолошки инструменти“. Соучеството на луѓето во кражбата на нивните животни енергии не е опишано толку теориски колку сликовито, со конкретни слики: „целиот леш... вештачки оживеан со помош на движењата на луѓето заробени внатре“.

За Фреди ова не претставуваше историска загатка, туку наша сопствена дилема. Левијатан, истакнува тој, „не е егзотичен. Тој е нашиот сопствен свет“. А останува прашањето: „Зошто луѓето го прават тоа? Тоа е големата мистерија на цивилизираниот живот“. Она што започна како товар, вели тој, стана „тежок оклоп или грда маска“, сè потешка да се отстрани, споена за индивидуата, „празнејќи го животот, екстазата од својата жртва. Празниот простор е пополнет со пружини и тркала, со мртви нешта, со материјата на Левијатан“.

Но истата енергија која му помогна на Фреди да ги опише ужасите на цивилизацијата му овозможи да ги собере силите на животот и очекувањата на надежта. На сите ни стана јасно дека „суровите материјални услови“ пред цивилизацијата не биле толку сурови како што нè учеа и дека фразата „луѓето кои беа големи, но имаа малку“ го опишува животот во кој „материјалните услови“ биле секундарни или ирелевантни на некаков вид на сопственост, „не поседување на нешта туку поседување на Битието“, како што тој пишува.

и Југославија ги разбива сите негови илузии во врска со самоуправувањето во државни рамки.

Голем дел од неговата теориска и практична борба беше посветен на истражувањето на процесот на алиенација и фрагментација преку кој луѓето ја предаваат својата автономија и учествуваат во сопственото угнетување. Исто како за фабричките работници, службениците и студентите така и за интелектуалците, неопходно е „да се дојде до коренот на она што се случува и она што може да се стори околу тоа“.

Радикално значи „коренито“, а таква беше радикалната перспектива на Фреди Перлман. Како во теоријата, така и во неговата практична активност, во неговиот живот. Проблемот е во тоа слободата да се применува соодветно за да се стане „безвласно“ човечко суштество, да се надмине поделбата меѓу мислата и делувањето. „Првиот чекор надвор од општествената шизофренија“, пишува тој, „е да се обедини поделеноста во себе, или барем да се дефинираат условите на сопствената доследност“.

Доволно храбар и безвласен да ги следи своите инстинкти, не плашејќи се да ги препознае последиците на своите откритија, тој извршува големо влијание во својата средина. Во седумдесеттите тој отиде отаде марксистичката теорија и анархистичката историографија, отаде технологијата, модернитетот, кон повторното откривање на примитивното и примитивната човекова заедница, забележувајќи дека капиталот не претставува неизбежниот резултат на некаков „материјален“ историски развој туку чудовишна изопаченост. И покрај сè, централен проблем во неговата преокупација сè уште беше слободата – зошто луѓето избираат да останат пасивни учесници во сопственото отуѓување, зошто продолжуваат да ги репродуцираат условите на сопствената мизерија? Во 1969 тој ја опиша моќта на Капиталот како почива во секојдневните активности на луѓето, а резултатот на ова моќ: „Луѓе кои

Секојдневната практична активност на припадниците на племето репродуцира, или постојано обновува, племе. Оваа репродукција не е само физичка, туку е исто така и општествена. Преку нивната секојдневна активност припадниците на племето не репродуцираат само група на човечки суштества; тие репродуцираат племе, имено посебен општествен облик во кој оваа група на човечки суштества извршува специфични активности на специфичен начин. Специфичната активност која ја извршуваат припадниците на племето, не е резултат на „природните“ карактеристики на луѓето на начин на кој производството на мед е резултат на „природата“ на пчелата. Секојдневниот живот одреден и обновуван од припадниците на племето е специфичен општествен резултат на посебните материјални и историски услови.

Секојдневната активност на робовите репродуцира робство. Преку нивната секојдневна активност робовите не се репродуцираат себеси и нивните господари само физички; тие исто така ги репродуцираат и средствата со кои господарите ги угнетуваат, како и сопствените навики на потчинување на авторитетот на господарот. На луѓето коишто живеат во робовладетелско општество, односот господар-роб им се чини како природен и вечен однос. Меѓутоа, луѓето не се раѓаат како господари или робови. Робовладетелството е специфичен општествен облик, и луѓето му се потчинуваат само во одредени материјални и историски услови.

Секојдневната практична активност на наемните работници репродуцира наемна работа и капитал. Преку нивната секојдневна активност, „современите“ луѓе, исто како и припадниците на племето и робовите, ги репродуцираат жителите и општествените односи во нивното општество; тие го репродуцираат општествениот облик на секојдневниот живот. Исто како племето и робовладетелскиот систем, капиталистичкиот систем не е ниту природниот ниту конечниот облик на човеково општество; како и раните општествени облици, капита-

лизмот е специфичен резултат на материјалните и историски услови.

За разлика од раните облици на општествена активност, секојдневниот живот во капиталистичкото општество систематски ги трансформира материјалните услови од кои капитализмот првобитно резултирал. Некои од материјалните граници на човековата активност постепено се најдоа под контрола на човекот. На високо ниво на индустријализација, практичната активност создава сопствени материјални услови и сопствен општествен облик. Според тоа, предмет на анализа не е само начинот на кој практичната активност во капиталистичкото општество го репродуцира капиталистичкото општество, туку исто така и начинот на кој оваа активност ги елиминира материјалните услови од кои резултирал капитализмот.

Секојдневниот живот во капиталистичкото општество

Општествениот облик на вообичаената активност во капитализмот е резултат на одредена материјална и историска околност. Материјалните и историските услови го објаснуваат потеклото на капиталистичкиот облик, но не објаснуваат зошто овој облик продолжува да постои откако ќе исчезнат првобитните околности. Концептот на „културна инерција“ не е објаснување за континуитетот на општествениот облик откако првобитните околности од кои резултирал исчезнале. Овој концепт единствено го констатира континуитетот на општествениот облик. Кога концептот на „културна инерција“ парадире како име за „општествена сила“ која ја детерминира човековата активност, тоа претставува само обид човековата активност да се прикаже како последица на надворешна сила надвор од нивната контрола. Ова не е точно само за концеп-

За авторот

Извадок од *Fredy Perlman: An Appreciation*, оригинално објавено во *Fifth Estate* Vol. 20 #2, Indian Summer 1985.

Фреди Перлман успева да побегне од Чехословачка како многу мало дете токму пред нацистите да ја освојат земјата, на тој начин избегнувајќи го, со негови зборови, тоа „рационално планирано уништување на човечки суштества, клучното искуство на толку многу луѓе во време на високо развиена наука и производствени сили...“ Од 1938 до 1945 со неговото семејство живее во Боливија после што се преселува во САД. Неговото животно искуство и неговите идеи беа обликувани во тој контекст – машинеријата која го уништува животот и разновидноста на човекови реакции. Според ова гледиште, проблемот на слободата е секогаш присутен: од погромите луѓето можат да научат да се спротиставуваат на Моќта или да бегаат од неа, или доколку бидат доволно брутализирани и самите да почнат да извршуваат погроми.

Од 1956-59 го посетува универзитетот Колумбија каде што започнува како студент по Англиска книжевност, но потоа се пренасочува на филозофија, политичка наука и Европска книжевност. Во тоа време особено влијателен професор за него бил Рајт Милс.

Од 1963 до 1966 Фреди студира во Белград на Економскиот факултет каде што го одбранува својот магистерски труд, откако неговото барање за студирање во Чехословачка било одбиено под образложение дека е сомнително. Докторира на Правниот факултет во Белград со дисертацијата „Услови за развој на неразвиените региони“. Неговиот престој во Белград

ните луѓе како и робовите, се преобразуваат во најмени работници. Оние кои претходно ги дале на располагање сопствениите животи поради суровите материјални услови, престануваат да ги дават на располагање своите животи кога ќе ја преземат задачата на модифицирање на своите материјални услови; оние кои претходно биле свесни креатори на својот скуден опстанок стануваат несвесни жртви на сопствената активност дури и кога ја отфрлаат скудноста на нивниот опстанок. Луѓето кои биле големи но имале малку, сега имаат многу но се мали.

Производството на нови стоки, „отворањето“ нови пазари, создавањето на нови работници, не се три одделни активности; тоа се три аспекти на истата активност. Новата работна сила се создава токму со цел да произведува нови стоки; самите наемници што ги добиваат овие работници се новиот пазар; нивниот неплатен труд е извор на нова експанзија. Ниту природните ниту културните бариери го спречуваат ширењето на капиталот, трансформацијата на секојдневната активност на луѓето во отуѓен труд, трансформацијата на нивниот вишок на труд во „приватна сопственост“ на капиталистите. Меѓутоа, капиталот не е природна сила; тој е збир на активности извршувани секојдневно од страна на луѓето; тој е облик на секојдневен живот; неговото континуирано постоење и експанзија претпоставува еден суштествен услов: склоноста на луѓето да продолжат да ги отуѓуваат своите работни животи и на тој начин да го репродуцираат капиталистичкиот облик на живот.

тот на „културна инерција“. Многу од термините користени од Маркс за објаснување на човековата активност се издигнати на ниво на надворешни и дури „природни“ сили кои ја детерминираат човековата активност; на тој начин, концептите како „класна борба“, „производствени односи“ и особено „дијалектиката“, ја имаат истата улога во теориите на некои „марксистички“ како и „првобитниот грев“, „верата“ и „раката на судбината“ во теориите на средновековните мистификатори.

Во извршувањето на нивната секојдневна активност, припадниците на капиталистичкото општество истовремено поддржуваат два процеси: го репродуцираат обликот на нивната активност и ги отстрануваат материјалните услови од кои првобитно овој облик резултирал. Но, тие не се свесни дека ги подржуваат овие процеси; нивната сопствена активност не им е транспарентна. Тие имаат илузија дека нивната активност е резултат на природни услови надвор од нивна контрола, неможејќи да увидат дека тие самите се автори на тие услови. Задачата на капиталистичката идеологија е да го задржи превезот кој ги спречува луѓето да увидат дека нивната сопствена активност го репродуцира обликот на нивниот секојдневен живот; задачата на критичката теорија е да го разоткрие тој превез кој ја прекрива вистинската природа на активноста на секојдневниот живот, да ја направи транспарентна, да ја направи репродукцијата на општествениот облик на капиталистичката активност видлива во секојдневната активност на луѓето.

Во капитализмот, секојдневниот живот се состои од поврзани активности кои го репродуцираат и прошируваат капиталистичкиот облик на општествена активност. Продажбата на работно време за одредена цена (наемнина), олицетворувањето на работното време во стока за широка потрошувачка (продажни добра, материјални и нематеријални), потрошувачката на материјални и нематеријални стоки за широка потрошувачка (како што се потрошувачките добра и спектаклите)

- оваа активност која го карактеризира секојдневниот живот во капитализмот не е манифестација на „човековата природа“, ниту пак е наметната на луѓето од страна на сили надвор од нивната контрола.

Ако се верува дека човекот по „својата природа“ е неинвентивен припадник на племето и инвентивен бизнисмен, покорен роб и горд занаетчија, независен ловец и зависен намен работник, тогаш или човековата „природа“ е празен концепт, или човековата „природа“ зависи од материјалните и историски услови и всушност претставува одговор на истите.

Отуѓување на животната активност

Во капиталистичко општество, креативната активност поправа облик на стоково производство, поточно производство на пазарни добра, претворајќи го на тој начин резултатот на човековата активност во стока. Пазарноста или продажноста е универзална карактеристика на секоја практична активност и на сите производи. Производите на човековата активност кои се неопходни за опстанок имаат облик на продажни добра: тие се достапни само во размена за пари. А парите се достапни само во замена за стока. Ако голем број од луѓето ја прифатат легитимноста на овие конвенции, ако ја прифатат конвенцијата дека стоката е предуслов за парите, и дека парите се предуслов за опстанок, тогаш тие се наоѓаат затворени во магичен круг. Бидејќи тие не поседуваат стоки за широка потрошувачка, нивниот единствен излез од овој круг е да се сметаат себеси, или дел од себеси, како стока за широка потрошувачка. Ова всушност е необичното „решение“ што луѓето си го наметнуваат во лице на специфичните материјални и историски услови. Тие не ги разменуваат своите тела или делови од телата за пари. Тие ја разменуваат креативната содржина на

веќе го произведуваат она што капиталистите требаат да го продаваат, занаетчиите се уништувани или откупувани; ако законите или традицијата го отфрлаат користењето на одредени производи, законите и традицијата се уништуваат; ако луѓето ги немаат предметите со кои можат да ги користат капиталистичките производи, тие се подучуваат како да ги купат тие предмети; ако луѓето ги истрошат своите физички или биолошки желби, тогаш капиталистите ги „задоволуваат“ нивните „духовни желби“ и најмуваат психолози да ги создадат; ако луѓето се презадоволени од производите на капиталистот така што не можат повеќе да користат нови предмети, тие се подучуваат да купуваат предмети и спектакли кои немаат никаква употреба туку едноставно можат да се посматраат и восхитуваат.

Сиромашни луѓе можат да се најдат во предземјоделските и земјоделските општества на сите континенти; ако не се доволно сиромашни за доброволно да го продадат својот труд кога капиталистите ќе пристигнат, тогаш тие се осиромашувани од активностите на самите капиталисти. Земјата на ловците постепено станува „приватна сопственост“ на „сопственици“ кои користат државно насилство за да ги ограничат ловците во „резервати“ кои не содржат доволно крана за да преживеат. Алатите на селаните постепено стануваат достапни само од истиот трговец кој великодушно им позајмува пари со кои можат да ги купат алатите, сè додека „долгот“ на селаните не стане толку голем за тие да бидат принудени да ја продадат земјата која ниту тие ниту нивните предци некогаш ја купиле. Купувачите на производите на занаетчиите постепено се префрлуваат кај трговците кои ги продаваат производите, се до денот кога трговецот ќе да го вдоми „неговиот занаетчија“ под ист кров, каде што ќе им ги обезбеди средствата кои ќе им овозможат да ја фокусираат својата активност на производство на најпрофитабилните производи. Независните исто како и зависните ловци, селани и занаетчији, слобод-

и присилен труд ја зголемува количината складиран труд со кој капиталот може да купува работни животи.

Со цел да го трансформира вишокот труд во капитал, капиталистот мора да пронајде начин да го складира во материјални предмети, во нови средства за производство, како и да најми нови работници кои ќе ги активираат новите средства за производство. Поинаку кажано, тој мора да го зголеми своето претпријатие, или да отвори ново во друга гранка од производството. Ова претпоставува или наложува постоење на материјали кои можат да бидат обликувани во нова стока за продажба, постоење на купувачи на новите производи, и постоењето на луѓе кои се доволно сиромашни да бидат спремни да го продаваат својот труд. Овие услови се создадени од капиталистичката активност, а капиталистите не знаат за граници или пречки во нивната активност; демократијата на капиталот изискува апсолутна слобода. Империјализмот не е само „последната фаза“ на капитализмот; таа е истовремено и првата.

Сè што може да биде трансформирано во пазарно добро претставува жито за капиталистичката мелница, било да се наоѓа на земјата на соседот или самиот капиталист, над или под земја, пловејќи по морето или ползејќи на подот; било да е затворено на други континенти или други планети. Сето истражување на природата од страна на човештвото, од алхемијата до физиката, е мобилизирано во потрага по нови материјали за складирање на трудот, во потрага по нови предмети што некој може да ги купи.

Купувачите за стари и нови производи се создаваат со сите расположиви средства, а нови средства постојано се откриваат. Постојано преку принуда и измама се создаваат „отворени пазари“ и „отворени врати“. Ако луѓето немаат средства да ги купуваат капиталистичките производи, тие се најмени од страна на капиталистите и се платени да ги произведуваат добрата коишто сакаат да ги купат; ако локалните занаетчи

нивните животи, нивната секојдневна практична активност, за пари.

Штом човекот ги прифати парите како еквивалент за живот, продажбата на животната активност постанува услов за неговиот физички и општествен опстанок. Животот е заменет за опстанок. Креативноста и производството почнуваат да значат продадена активност. Човековата активност е „продуктивна“, корисна за општеството, само тогаш кога е продадена активност. А самиот човек е продуктивен член на општеството единствено доколку активностите на неговиот секојдневен живот се продадени активности. Штом луѓето ги прифатат овие услови на размена, секојдневната активност зема облик на универзална проституција.

Продадената креативна моќ, или продадената секојдневна активност, го поприма обликот на труд. Трудот е историски специфичен облик на човекова активност. Трудот е апстрактна активност која има само едно својство: пазарност - може да биде продаден за одредена количина пари. Трудот е индиферентна активност: индиферентна на посебната задачата која се изведува и индиферентна на посебната цел кон која задачата е насочена. Копањето, печатењето и резбарењето се различни активности, но во капиталистичкото општество сите три претставуваат труд. Трудот едноставно е „заработување пари“. Животната активност која поприма облик на труд е средство да се заработат пари. Животот постанува средство за опстанок.

Оваа иронична инверзија не е драматичниот климакс на некој возбудлив роман; таа е факт на секојдневниот живот во капиталистичкото општество. Опстанокот, т.е. самозачувувањето и репродукцијата, не се средства на креативна практична активност, туку токму спротивното. Креативната активност во облик на труд, т.е. продадената активност, е болна неопходност за опстанок; трудот е средство за самозачувување и репродукција.

Продажбата на животната активност истакнува уште една инверзија. Преку продажбата, трудот на индивидуата постанува „сопственост“ на друга личност, тој е присвоен и се наоѓа под контрола на друга личност. Со други зборови, активноста на една личност постанува активност на друга, активност на нејзиниот сопственик; таа постанува туѓа на личноста која ја извршува. На тој начин, животот, достигнувањата на индивидуата во светот, сè она што неговиот живот го прави посебен во рамки на човештвото, не се само трансформирани во труд, болниот услов за опстанок; тие се трансформирани во отуѓена активност, активност извршена од страна на купувачот на тој труд. Во капиталистичкото општество, архитектите, инженерите, работниците, не се градители; човекот што го купува нивниот труд е градител; нивните проекти, пресметки и движења се туѓи на нив самите; нивната животна активност, нивните достигнувања, припаѓаат на нивниот купувач.

Академските социолози, кои продажбата на трудот ја земаат како дадена вредност, го разбираат ова отуѓување како чувство: на работникот самата негова активност „му се чини“ отуѓена, „се чини“ дека е контролирана од друг. Меѓутоа, секој работник може да им објасни на академските социолози дека отуѓувањето не е ниту чувство ниту идеја во главата на работникот, туку стварен факт на секојдневниот живот на работникот. Всушност, продадената активност е отуѓувачка за работникот; неговиот труд е контролиран од неговиот купувач.

Во замена за неговата продадена активност, работникот добива пари, конвенционално прифатеното средство за опстанок во капиталистичкото општество. Со овие пари тој може да купи стоки, предмети, но не може да ја купи назад својата активност. Ова открива посебен „јаз“ во парите како „универзален еквивалент“. Една личност може да продава стока за широка потрошувачка за пари, а може истата стока и да ја купи за пари. Може да ја продава неговата животна активност

да ги извршуваат дури ни наједноставните задачи, бидејќи парите не „работат“.

Ниту пак моќта на капиталот лежи во материјалните предмети во кои е складиран трудот на минатите генерации, бидејќи потенцијалната енергија складирана во тие предмети може да биде ослободена од страна на активноста на живите луѓе без разлика дали тие предмети претставуваат капитал или не, т.е. отуѓена сопственост. Без животната активност збирот на предмети кои го сочинуваат општествениот капитал би бил само расфрлен куп на избрани артефакти без сопствен живот, а „сопствениците“ на капиталот би биле само расфрлан избор од необични некреативни (истренирани за такво нешто) луѓе кои се опкружуваат со парчиња хартија во празен обид повторно да ги заживеат спомените на минатиот сјај. Единствената „моќ“ на капиталот лежи во секојдневните активности на живите луѓе; оваа „моќ“ се состои од подложување на луѓето да ги продаваат своите секојдневни активности во замена за пари, и да се откажат од контролата на производите на нивната сопствена активност и активноста на претходните генерации.

Штом одредена личност ќе го продаде својот труд на капиталистот и прифати само дел од неговиот производ како надоместок за тој труд, тој создава услови за купување и експлоатирање на други луѓе. Ниту еден човек доброволно не би ја дал својата рака или своето дете во замена за пари; сепак кога човек намерно и свесно го продава својот работен живот со цел да ги задоволи неопходните потреби во животот, тој не ги репродуцира само условите кои продажбата на неговиот живот продолжуваат да ја прават неопходност за опстанок; тој исто така создава услови кои продажбата на животот ја прават неопходност и за други луѓе. Следните генерации, се разбира, би можеле да одбијат да ги продаваат своите работни животи од истата причина заради која тој одбил да ја продаде својата рака; сепак, секој неуспех во одбивањето на отуѓениот

човечка активност во материјални предмети преку присилен труд.

Штом луѓето се покорат на „моќта“ на парите да купуваат складиран труд како и жива активност, штом го прифатат измисленото „право“ на сопствениците на пари да ја контролираат и да ја распоредуваат складираната исто како и живата активност на општеството, тие ги трансформираат парите во капитал и сопствениците на пари во капиталисти.

Двојното отуѓување, отуѓувањето на животната активност во облик на наемна работа, и отуѓувањето на активноста на минатите генерации во облик на складиран труд (средства за производство), не е единствен чин кој се случил некогаш во историјата. Односот меѓу работниците и капиталистите не е нешто што се наметнало самото по себе на општеството во одредено време во минатото, еднаш и засекогаш. Никогаш луѓето не потпишале договор, или пак вербално се согласиле да се откажат од моќта над животната активност на сите идни генерации во сите делови на светот.

Капиталот ја носи маската на природна сила; таа се чини толку цврста колку и самата земја; неговото движење изгледа неповратно како времето; неговите кризи се чинат неизбежни како земјотресите и поплавите. Дури и кога се признава дека моќта на капиталот потекнува од луѓето, тоа се користи само како повод за пронаоѓање на уште повеличествени фикции, за некаква маска на сила создадена од човекот, налик чудовиштето на Франкештајн, чија моќ предизвикува повеќе стравопочит од онаа на која било природна сила.

Меѓутоа, капиталот ниту е природна сила ниту чудовиште создадено од човекот некогаш во минатото и кое оттогаш доминира со човечкиот живот. Моќта на капиталот не лежи во парите, бидејќи парите се општествена конвенција која нема повеќе „моќ“ отколку што луѓето се спремни да и дадат; кога луѓето одбиваат да го продаваат својот труд, парите не можат

за пари, но не може да ја купи својата животна активност за пари.

Стварите што работникот ги купува со својата плата се пред сè потрошувачки добра кои му овозможуваат да опстане, да ја репродуцира моќта на трудот за да може да продолжи да ја продава; а тие претставуваат спектакли, предмети за пасивно восхитување. Тој ги конзумира и им се воодушевува на производите на човековата активност пасивно. Тој не постои во светот како активен причинител кој го трансформира. Туку како беспомошен импотентен спектатор, тој може да посака да биде „среќен“, т.е. неактивен, целиот свој живот (состојба слична на мртвото раѓање). Стоките, спектаклот, го конзумираат; тој ја користи животната енергија за пасивно восхитување; тој е конзумиран од стварите. Во оваа смисла, колку повеќе има, толку помалку е. (Индивидуата може да ја совлада оваа смрт во животот преку маргинална креативна активност; но населението во целина не може, освен со укинување на капиталистичкиот облик на практична активност, со укинување на наемната работа со што би се отстранило отуѓувањето на креативната активност.)

Фетишизмот на стоката

Со отуѓување на својата активност и нејзиното олицетворување во стоката, во материјалниот облик на човековиот труд, луѓето се репродуцираат себеси и создаваат Капитал. Од гледаната точка на капиталистичката идеологија, а особено на академската Економија, оваа изјава е неточна: стоката „не е производ само на трудот“; таа е произведена од примарните „фактори на производство“, земја, труд и капитал, капиталистичкото Свето тројство, а главниот „фактор“, очигледно е херојот на делото, Капиталот.

Целта на ова вештачко Тројство не е анализа, бидејќи анализата не е она за што овие експерти се платени. Тие се платени да замаглуваат, да го маскираат општествениот облик на практична активност во капитализмот, да стават превез врз фактот дека производителите се репродуцираат себеси, своите експлоататори, како и средствата со кои се експлоатирани. Но, оваа формула на Тројството не е доволно убедлива. Очигледно е дека земјата не е ништо поголем производител на стока отколку водата, воздухот или сонцето. Освен тоа, Капиталот, кој е назив за општествениот однос помеѓу работниците и капиталистите, за средствата на производство поседувани од капиталистот, и за еквивалентот на пари за неговите средства и „нематеријални добра“, не произведува ништо повеќе од фикции погодни за публикување од страна на академските економисти. Дури и средствата за производство кои претставуваат капитал на еден капиталист можат да бидат примарни „фактори на производство“ единствено доколку погледот се ограничи на едно изолирано капиталистичко претпријатие, бидејќи погледот врз целата економија открива дека капиталот на еден капиталист го претставува материјалното прифаќање на отуѓениот труд на друг капиталист. Сепак, иако формулата на Тројството не е успешна во своето убедување, таа ја остварува својата задача на замаскирање преку заменување на предметот на прашањето: наместо прашањето зошто активността на луѓето во капитализмот го зема обликот на наемна работа, потенцијалните анализатори на капиталистичкиот секојдневен живот се трансформирани во академски марксиста кои расправаат дали трудот е единствениот „фактор на производство“.

На тој начин економијата (и капиталистичката идеологија воопшто) ја третира земјата, парите и производите на трудот, како ствари кои поседуваат моќ да произведуваат, да создаваат вредност, да работат за нивните сопственици, да го трансформираат светот. Ова е она што Маркс го нарече фетишизам

тување пружини. Следната генерација може да ја искористи енергијата складирана во овие пружини за да изврши некои задачи, или едноставно може да ја искористи енергијата за да намота други пружини. Во кој било случај, складираниот вишок на труд од претходните генерации и обезбедува на новата генерација поголемо количество на вишок на работно време. Новата генерација може да го складира овој вишок во пружини или други нешта. За релативно краток период, трудот складиран во пружините ќе го надмине расположивиот труд на сите живи генерации; со трошењето на релативно малку енергија, луѓето на ова замислено општество би биле во можност да ги употребат пружините за најнеопходните работи, а исто така и за намотување нови пружини за генерациите што доаѓаат. Повеќето од часовите кои претходно ги трошеле за производство на неопходните нешта сега ќе бидат расположиви за активности кои не се наложени од неопходноста туку исполени од имагинацијата.

На прв поглед се чини неверојатно дека луѓето би ги посветиле животните часови на такво бизарно нешто како намотувањето пружини. Изгледа исто толку неверојатно, дури и ако ги расипуваат пружините, дека би складирале за идните генерации, бидејќи одмотувањето на пружините би можело да обезбеди, на пример, прекрасен спектакл за време на празници.

Меѓутоа, ако луѓето не се ослободеа од своите сопствени животи, ако нивната работна активност не беше нивна, ако нивната практична активност не се состоеше од присилен труд, тогаш човековата активност би можела да се сведе на рутинската работа на намотување пружини, задачата на складирање работно време во материјални предмети. Историската улога на капитализмот, улога која е изведувана од страна на луѓе кои ја прифатиле легитимноста на други да се ослободуваат од нивните животи, се состои токму од складирање на

којдневно отуѓување на нивната животна активност. Со други зборови, капиталот, во чие име луѓето ги продаваат своите животни денови, е производ на продадената активност на човекот, и се репродуцира и проширува секој ден кога човекот продава уште еден работен ден, секој момент кога одлучува да продолжи да го живее капиталистичкиот облик на секојдневен живот.

Складирање и акумулација на човековата активност

Трансформацијата на вишокот на вредност во капитал е специфичен историски облик на еден поширок процес, процесот на индустријализација, постојаната трансформација на човековото материјално опкружување.

Одредени суштински карактеристики на оваа последица на човековата активност во капитализмот можат да бидат сфатени преку поедноставени илустрации. Да речеме дека во едно замислено општество, луѓето поголемиот дел од својата активност ја трошат за производство на храна и други неопходни нешта; само дел од нивното време е „вишок на време“, во смисла дека е ослободено од производството на неопходните ствари. Овој вишок на активност може да биде посветен за производство на храна за свештениците и воините кои самите не произведуваат; може да биде искористен за производство на добра кои се трошат во свети прилики; може да биде искористено за изведување церемонии или гимнастички вежби. Во кој било од овие случаи, не е веројатно дека материјалните услови на луѓето ќе се променат, од една во друга генерација, како резултат на нивните секојдневни активности. Меѓутоа, една генерација на луѓе од ова замислено општество може да го складира трудот наместо да го троши. На пример, тоа вишок на време можат да го користат за намо-

кој е карактеристичен за секојдневните сфаќања на луѓето, и кој е издигнат на ниво на догма од страна на економијата. За економистите, живите луѓе се ствари („фактори на производство“), а стварите живеат (парите „работат“, капиталот „произведува“). Обожувачот на фетишот производот на својата активност го смета за својство на неговиот фетиш. Како резултат на тоа, тој се откажува од својата моќ сам да го менува своето опкружување, моќта да го одреди обликот и содржината на неговиот секојдневен живот); тој ги употребува само оние „моќи“ кои ги имаат особеностите на неговиот фетиш („моќта“ да купува стока). Со други зборови, обожувачот на фетишот се осакатува самиот себе а својата моќ ја препишува на неговиот фетиш.

Но фетишот е мртва ствар, не е живо суштество; нема плодност. Фетишот не е повеќе од ствар за која, и преку која, се одржуваат капиталистичките односи. Мистериозната моќ на Капиталот, неговата „моќ“ да произведува, неговата плодност, не се наоѓа во него самиот, туку во фактот дека луѓето ја отуѓуваат нивната креативна активност, дека го продаваат својот труд на капиталистите, дека го материјализираат или конкретизираат својот отуѓен труд во облик на стока за широка потрошувачка. Со други зборови, луѓето се купени со производите на нивната сопствена активност, а сепак таа своја активност ја сметаат за активност на капиталот, а нивните сопствени производи како производи на Капиталот. Давајќи му ја особината на креативна моќ на Капиталот, а не на сопствената активност, тие се одрекуваат од својата животна активност, од својот секојдневен живот, за сметка на Капиталот. Што, пак, значи дека луѓето секојдневно се предаваат себеси на персонафикацијата на Капиталот, на капиталистот.

Продавајќи го својот труд, отуѓувајќи ја својата активност, луѓето секојдневно ги репродуцираат доминантните облици на активност во капитализмот, тие го репродуцираат наемниот работник и капиталистот. Тие не ги репродуцираат ин-

дивидуите само физички, туку и општествено; тие ги репродуцираат индивидуите кои се продавачи на моќта на трудот, и индивидуите кои се сопственици на средствата за производство; тие ги репродуцираат индивидуите како и нивните специфични активности, продажбата исто како и сопственоста.

Секогаш кога луѓето извршуваат некоја активност која самите не ја дефинирале и не ја контролираат, секогаш кога плаќаат за добра што самите ги произвеле со пари што ги добиле во замена за нивната отуѓена активност, секогаш кога пасивно се восхитуваат на производите на нивната сопствена активност како отуѓени предмети набавени со нивни пари, тие му даваат нов живот на Капиталот и ги уништуваат сопствените животи.

Целта на процесот е репродукција на односот помеѓу работникот и капиталистот. Меѓутоа, тоа не е целта на индивидуалните посредници кои учествуваат во него. Нивните активности не им се транспарентни на нив самите; нивните погледи се фиксирани на фетишот што стои помеѓу делото и резултатот. Индивидуалните посредници го задржуваат погледот на стварите, точно на оние ствари за кои се воспоставени капиталистичките односи. Работникот како производител настојува да го замени својот дневен труд за наемнина-пари, тој цели точно кон стварта преку која неговиот однос кон капиталистот повторно се воспоставува, преку која тој се репродуцира себеси како наемен работник а другиот како капиталист, работникот како потрошувач ги разменува своите пари за производи на трудот, точно оние ствари кои капиталистот треба да ги продаде за да го реализира капиталот.

Секојдневната трансформација на животната активност во Капитал е посредувана од ствари, но не е извршувана од нив. Обојувачот на фетишот не го знае ова; за него трудот и земјата, средствата и парите, претприемачите и банкарите, сите тие се „фактори“ и „причинители“. Кога ловецот кој носи амај-

најмува нови работници и купува нови средства за производство; тој го проширува своето владеење. Ова значи дека капиталистот акумулира нов труд, во облик на жив труд што го најмува и во облик на минат труд (платен и неплатен) кој е содржан во материјалите и машините кој тој ги купува.

Капиталистичката класа во целина го акумулира вишокот труд во општеството. Но овој процес се одвива на општествено ниво, што значи дека не може да се воочи доколку се посматраат единствено активностите на самостојниот капиталист. Мора да се има на ум дека купените производи од одреден капиталист во вид на средства, ги имаат истите карактеристики како и производите кои ги продава. Првиот капиталист продава средства на вториот капиталист за одредена вредност, а само дел од оваа вредност се враќа на работниците како наемнина; останатиот дел е вишок на вредност, со која првиот капиталист купува нови средства и труд. Вториот капиталист купува средства за дадената цена, што значи дека тој плаќа за целата количина труд изразена од првиот капиталист, количината на труд која е надоместена исто како и количината потрошена бесплатно. Ова значи дека средствата акумулирани од вториот капиталист го содржат неплатениот труд потрошен за првиот. Вториот капиталист, за возврат, ги продава своите производи за одредена цена, а на работниците им враќа само дел од оваа вредност; остатокот го користи за нови средства и труд.

Доколку целиот процес беше вметнат во еден единствен временски период, и доколку сите капиталисти беа соединети во еден, ќе беше можно да се види дека вредноста со која капиталистот набавува нови средства и труд е еднаква на вредноста на производите кои тој не им ги вратил на производителите. Овој акумулиран вишок на труд е капиталот.

Во услови на капиталистичко општество, целиот капитал е еднаков на сумата на неплатен труд извршен од страна на генерации на човечки суштества чии животи се состојат од се-

не знаат „која е алтернативата“. Личност која страда од хронично стомачно растројство поради преголемо јадење маснотии, продолжува да јаде маснотии, но не затоа што не знае која е алтернативата. Таа или повеќе сака да страда отколку да се откаже од маснотии, или пак не ѝ е јасно дека нејзиното секојдневно конзумирање маснотии го предизвикува нејзиното патење. Ако згора на тоа, нејзиниот доктор, свештеник, учител и политичар ѝ велат, најпрво, дека маснотиите се она што ја одржуваат во живот, и второ, дека тие за неа прават сè што таа би правел доколку би била во добра состојба, тогаш не зачудува што нејзината активност не ѝ е транспарентна и дека таа не презема никаков напор да ја направи транспарентна.

Производството на вишок на вредност е услов за опстанок, не за населението, туку за капиталистичкиот систем. Вишокот на вредност е дел од вредноста на произведената стока од страна на трудот која не се враќа на работниците. Таа може да биде изразена или во стока или во пари (исто како што капиталот може да биде изразен во количество ствари или сума пари), но ова не го изменува фактот дека е материјализација на трудот кој е содржан во одредено количество производи. Бидејќи производите можат да бидат разменети за „еднаква“ сума пари, парите „важат за“, или претставуваат, иста вредност како и производите. Парите можат, за возврат, да бидат разменети за друго количество производи со „еднаква“ вредност. Збирот на овие размени, кој се одвива истовремено во извршувањето на секојдневниот капиталистички живот, се состои од капиталистички процеси на циркулација. Токму преку овие процеси се одвива метаморфозата на вишокот на вредност во капитал.

Делот од вредноста кој не се враќа на трудот, т.е. вишокот вредност, му овозможува на капиталистот да постои, но исто така му овозможува и многу повеќе од едноставно постоење. Капиталистот инвестира дел од овој вишок на вредност; тој

лија ќе улови елен со камен, тој може да ја смета амајлијата за суштински „фактор“ во уловувањето на еленот, па дури и за пронаоѓање на еленот. Ако тој е одговорен и добро образуван обожувач на фетиш, тој ќе го посвети своето внимание кон амајлијата, внимателно грижејќи се за неа и восхитувајќи ѝ се; за да ги подобри материјалните услови на неговиот живот, тој ќе го усоврши начинот на кој го носи својот фетиш, а не начинот на кој го фрла каменот; тој може дури и да ја прати својата амајлија да „лови“ за него. Неговите сопствени секојдневни активности не му се транспарентни: кога јаде добро, тој не успева да сфати дека фрлањето на каменот е негово дело со кое си обезбедува храна, а не дело на амајлијата; кога гладува тој не успева да сфати дека неговиот чин на обожување на амајлијата наместо ловење, а не бесот на неговиот фетиш, е причината за неговото гладување.

Фетишизмот на стоката и парите, мистификацијата на секојдневните активности, религијата на секојдневниот живот која на безживотните нешта им даваат својства на живи активности, не е ментален каприц создаден во човековата имагинација; своите корени ги наоѓа во карактерот на капиталистичките општествените односи. Луѓето навистина се поврзуваат едни со други преку стварите; фетишот е всушност причината поради која тие делуваат колективно, и преку кој ја репродуцираат својата активност. Но, не е фетишот тој кој ја извршува активността. Не е капиталот тој кој ги преобразува суровините, ниту пак ги произведува добрата. Ако животната активност не ги преобразува материјалите, тие ќе останат непроменети, инертни, мртва материја. Ако луѓето не беа подложени контунуирано да ја продаваат својата животна активност, импотенцијата на капиталот ќе беше откриена; капиталот ќе престанеше да постои; неговата последна потентност ќе беше моќта да ги потсетува луѓето на изминатиот облик на секојдневен живот карактеризиран со секојдневна универзална проституција.

Работникот го отуѓува својот живот со единствена цел да го одржи. Ако тој не ја продава својата жива активност тој не би можел да добие наемнина и да преживее. Меѓутоа, не е наемнината таа која отуѓувањето го прави услов за опстанок. Доколку луѓето не беа колективно подложени да ги продаваат своите животи, и наместо тоа беа подложени да ја имаат контролата над нивните сопствени активности, универзалната проституција не би била услов за опстанок. Склоноста на луѓето да го продаваат својот труд, а не стварите за кои го продаваат, е таа која отуѓувањето на животната активност го прави неопходно за одржување на животот.

Животната активност која работникот ја продава, капиталистот ја купува. Ова е единствената животна активност која вбризгува живот во капиталот и го прави „продуктивен“. Капиталистот, „сопственик“ на суровините и средствата за производство, ги претставува природните ствари и производи на трудот како своја „приватна сопственост“. Но, не е мистериозната моќ на капиталот таа која ја создава капиталистичката „приватна сопственост“; животната активност е таа која ја создава „сопственоста“, а обликот на таа активност е тој кој одржува таа да остане „приватна“.

Трансформација на животната активност во капитал

Трансформацијата на животната активност во капитал се одвива секојдневно преку стварите, но не и од стварите. Стварите кои се производи на човековата активност изгледаат како активни причинители бидејќи активностите и врските се остваруваат за и преку стварите, и бидејќи активностите на луѓето не им се транспарентни на нив самите; тие го поистоветуваат посредуваниот предмет со причината.

ките наемнини се едноставно природен дел од животот, исто како болеста и смртта, и дека опаѓачките наемнини се природна катастрофа, како поплава или многу ладна зима. Критиката на социјалистите и анализите на Маркс, како и зголемиот индустриски развој кој обезбеди повеќе време за размислување, отстрани некои од превезите и им овозможи на работниците до одреден степен да ги разберат своите активности. Меѓутоа, во Западна Европа и САД, работниците не се ослободија од капиталистичкиот облик на секојдневниот живот; тие формираа синдикати. А во поинаквите материјални услови на Советскиот Сојуз и Источна Европа, работниците (и селаните) капиталистичката класа ја заменија со државна бирократија која набавува отуѓен труд и акумулира капитал во името на Маркс.

Со синдикатите, секојдневниот живот е сличен на оној од порано, без синдикати. Всушност, скоро е истиот. Секојдневниот живот продолжува да се состои од труд, од отуѓена активност и од неплатен или присилен труд. Работникот кој е член на синдикатот повеќе не ги одредува условите на своето отуѓување; функционерите на синдикатот го прават тоа наместо него. Условите под кои активност на работникот е отуѓена не се повеќе водени од потребата на работникот да го прифати она што е расположиво; тие сега се водени од потребата на синдикалните бирократи да ја одржуваат положбата на синдикатот како макро помеѓу продавачите на трудот и купувачите.

Со или без синдикати, вишокот на вредност не е ниту производ на природата ниту на капиталот; тој е создаден од секојдневните активности на луѓето. Во изведбата на нивните секојдневни активности, луѓето не се само подложни на отуѓување на овие активности, тие исто така се подложни на репродукција на условите кои ги принудуваат да ги отуѓуваат своите активности, да го репродуцираат капиталот и на тој начин моќта на капиталот да набавува труд. Ова не е затоа што

на работа, бидејќи одбивањето на работата би значело дека други работници би ги прифатиле расположивите услови на размена, а индивидуалниот работник не би добил наемнина. Работниците меѓусебно се натпреварувале околу понудената наемнина на капиталистите; ако некој работник дал отказ поради премногу малата наемнина, некој невработен работник би бил спремен да го замени, бидејќи за невработениот работник малата наемнина е подобра од немањето наемнина воопшто. Оваа конкуренција меѓу работниците од страна на капиталистите беше наречена „слободен труд“; капиталистите направиле големи жртви за да ја одржат слободата на работниците, бидејќи токму оваа слобода е таа која го зачува вишокот на вредност на капиталистот и направи возможно тој да акумулира капитал. На ниту еден работник не му била цел да произведува повеќе добра од она за што е платен. Неговата цел била да добие што е можно поголема наемнина. Меѓутоа, постоењето на работници кои воопшто не добиваат наемнина, и чие сфаќање за висока наемнина, како последица на тоа, е поскупо отколку она на вработениот работник, му овозможува на капиталистот да изнајмува труд за пониска наемнина. Всушност, постоењето на невработени работници му овозможува на капиталистот да ја плаќа најмалата возможна наемнина за која работниците се спремни да работат. На тој начин, резултатот на секојдневната колективна активност на работниците, секој од нив стремејќи се кон највисоката можна наемнина, е намалувањето на наемнините воопшто; ефектот од натпреварувањето на секој против секого е дека сите добиваат најмала можна наемнина, а капиталистот најголемиот можеен вишок на вредност.

Секојдневната практика на сите работници ги поништува целите на секој од нив посебно. Но работниците не знаат дека состојбата во која се наоѓаат е производ на нивното секојдневно однесување; нивните сопствени активности не им се транспарентни на нив самите. На работниците им се чини дека нис-

Во капиталистичкиот процес на производство, работникот ја олицетворува или материјализира својата отуѓена животна енергија во инертен предмет преку користење на средствата кои се олицетворение на активноста на други луѓе. (Софистицираните индустриски средства ја олицетворуваат интелектуалната и мануелната активност на безбројни генерации на пронаоѓачи, усовршувачи и производители од сите страни на светот и од разни типови општества.) Средствата сами по себе се инертни предмети; тие се материјално олицетворение на животната активност, но не се живи предмети. Единствениот жив причинител во процесот на производство е живиот работник. Тој ги користи производите на туѓиот труд, така да се каже, влевајќи им живот, но тоа е неговиот сопствен живот; тој не е способен да ги воскресне индивидуите кои ја складирале својата животна активност во неговото средство за работа. Тоа средство може да му овозможи да произведува повеќе во определен временски период, давајќи му ја можноста да ја зголеми својата продуктивност. Но единствено живиот труд кој може да произведува може да биде продуктивен.

На пример, кога некој идустриски работник ќе вклучи електричен дребонг, тој ги користи производите на трудот од генерации физичари, пронаоѓачи, електроинженери, производители на дребонзи. Очигледно е дека тој е попродуктивен од занаетчијата кој го резба истиот предмет со рака. Но во никој случај „капиталот“ достапен на индустрискиот работник не е „попродуктивен“ од „капиталот“ на занаетчијата. Доколку генерации на интелектуална и мануелна работа не биле олицетворени во електричниот дребонг, доколку индустрискиот работник би требало да го измисли дребонгот, електричната енергија и електричниот дребонг, тогаш би му требале неколку животи за да сврти еден единствен предмет на електричниот дребонг, и ниедна количина на капитал не би можела да ја зголеми неговата продуктивност над онаа на занаетчијата кој го резба предметот со рака.

Поимот „продуктивност на капиталот“ и особено деталните пресметки на таа „продуктивност“ се пронајдоци на економската „наука“, таа религија на капиталистичкиот секојдневен живот која ја користи енергијата на луѓето за обожување, восхитување и ласкање на централниот фетиш на капиталистичкото општество. Средновековните колеги на овие „научници“ правеле детални пресметки на висината и ширината на ангелите во рајот, без воопшто да се запрашаат што се тоа ангели и рај, земајќи го нивното постоење здраво за готово.

Резултатот на продадената активност на работникот е производ кој не му припаѓа нему. Овој производ е олицетворение на неговиот труд, материјализација на дел од неговиот живот, складиште на неговата животна активност, но тој не е негов; тој е: толку отуѓен од него како и неговиот труд. Тој не одлучил самиот да го создаде, а кога ќе го создаде тој не се ослободува од него. Ако го сака, мора да го купи. Она што тој го направил не е едноставно производ со одредени корисни особини; за тоа тој немал потреба да го продава својот труд на капиталистот во замена за наемнина; можел само да ги одбере потребните материјали и достапните алатки, можел да ги обликува материјалите според своите цели ограничени од неговото знаење и умевање. (Очигледно е дека индивидуата може да го прави ова само маргинално; човековото присвојување и користење на материјалите и алатките достапни на него може да се оствари по отфрлањето на капиталистичкиот облик на активност.)

Она што работникот го произведува во капиталистички услови е производ со многу специфично својство, својството на продажност. Она што го произведува неговата отуѓена активност претставува стока за широка потрошувачка.

Бидејќи капиталистичкото производство е стокско производство, изјавата дека целта на процесот е задоволување на човековите потреби е лажна; се работи за најобична рационализација и апологија. „Задоволувањето на човековите потре-

Ова води кон чудниот резултат дека вредноста на производите на работникот и вредноста на неговата наемнина се различни големини, т.е. дека сумата пари добиена од капиталистот за продадената стока произведена од неговите најмени работници е различна од сумата која тој ним им ја исплаќа. Оваа разлика не може да се објасни со фактот дека треба да се плати за искористените материјали и алати. Ако вредноста на продадените стоки беше еднаква на вредноста на живиот труд и инструментите, тогаш сè уште не би имало место за капиталистите. Факт е дека разликата помеѓу двете големини мора да биде доволно голема за да може да одржува класа на капиталисти - не само индивидуите, туку и специфичната активност што овие индивидуи ја извршуваат, т.е. купувањето труд. Разликата помеѓу вкупната сума на вредноста на производите и вредноста на трудот потрошен за нивно производство претставува вишок на вредност, семето на капиталот.

За да го лоцираме потеклото на вишокот на вредност, потребно е да испитаме зошто вредноста на трудот е помала од вредноста на стоката произведена од него. Отуѓената активност на работникот со помош на средствата ги трансформира материјалите и произведува одредено количество стока. Меѓутоа, кога овие стоки ќе се продадат и кога искористените материјали и инструменти ќе се исплатат, работниците не ја добиваат преостанатата вредност на нивните производи како нивна плата; тие добиваат помалку. Поинаку кажано, во текот на секој работен ден, работниците изведуваат одредено количество на неплатен труд, присилен труд, за кој не добиваат надоместок.

Изведбата на овој неплатен, присилен труд, е уште еден „услов за опстанок“ во капиталистичкото општество. Меѓутоа, исто како и отуѓувањето, овој услов не е наметнат од природата, туку од колективната практика на луѓето, од нивните секојдневни активности. Пред постоењето на синдикати, индивидуалниот работник ја прифаќал секоја достапна присил-

дава за определена сума пари, односно има определена вредност, има неколку последици врз големината на вредноста на производот на тој труд. Вредноста на продадените стоки мора да биде најмалку еднаква на вредноста на времето потрошен труд. Ова е очигледно и од гледната точка на самостојното капиталистичко претпријатие, и од гледната точка на општеството како целина. Ако цената на продадената стока на индивидуалниот капиталист е помала отколку цената на трудот што тој го најмил, тогаш самите трошоците би биле поголеми од неговата заработувачка со што тој набрзо би банкротирал. Општествено гледано, доколку вредноста на производството на работниците е помала од вредноста на нивната потрошувачка, тогаш трудот не би можел ни самиот себе да се репродуцира, а да не зборуваме за класата на капиталисти. Меѓутоа, доколку вредноста на стоката единствено е еднаква на вредноста на времето потрошен труд, произведувачите на стоката би се репродуцирале само самите себе, а нивното општество не би било капиталистичко општество; нивната активност може сè уште да се состои од производство на стока, но тоа не би било капиталистичко производство на стока.

За трудот да создаде капитал, вредноста на производите на трудот мора да биде поголема од вредноста на трудот. Со други зборови, трудот мора да произведе вишок производ, квантитет на добра кој тој не ги конзумира, а овој вишок на производ мора да биде преобразен во вишок вредност, облик на вредност кој не е присвоен од работниците во вид на наемнина, туку од страна на капиталистите во вид на профит. Понатаму, вредноста на производите на трудот мора да биде уште повисока, бидејќи живиот труд не е единствениот вид на труд материјализиран во нив. Во процесот на производство, работниците ја трошат сопствената енергија, но исто така го користат и складираниот труд на други во вид на инструменти, и ги обликуваат материјалите на кои претходно бил потрошен трудот.

би“ не е целта на капиталистот или на работникот вклучен во производството, ниту пак е резултат на тој процес. Работникот го продава својот труд со цел да добие наемнина за него; тој е рамнодушен кон специфичната содржина на трудот; тој не го отуѓува својот труд на капиталистот кој не му дава наемнина во размена за него, без оглед колку многу човекови потреби задоволува тој капиталистички производ. Капиталистот купува труд и го ангажира во производство со цел да произведе стоки кои можат да бидат продадени. Тој е рамнодушен кон специфичните својства на производот, исто како што е рамнодушен кон потребите на луѓето; сè што го интересира околу производот е за колку може да го продаде, и сè што го интересира околу потребите на луѓето е колку тие имаат „потреба“ да купуваат и како може да бидат принудени, преку пропаганда и психолошко условување, да имаат „потреба“ за повеќе. Целта на капиталистот е да ја задоволи својата потреба за репродукција и зголемување на капиталот, а како резултат на овој процес се јавува проширена репродукција на наемниот труд и капиталот (кои не се „човекови потреби“).

Стоката што ја произведува работникот е разменета од страна на капиталистот за одредена сума пари; стоката е вредност која е разменета за истоветна вредност. Со други зборови, сегашниот и минатиот труд материјализиран во производот може да постои во два различни но сепак истоветни облици, во стока и пари, или она што е заедничко за двете, вредноста. Ова пак не значи дека вредноста е труд. Вредноста е општествениот облик на конкретизиран (материјализиран) труд во капиталистичкото општество.

Во капитализмот, општествените односи не се воспоставуваат непосредно; тие се воспоставуваат преку вредноста. Секојдневната активност не се разменува непосредно; таа се разменува во облик на вредност. Следствено, она што и се случува на животната активност во капиталистичките општествени односи не може да биде воочено преку набљудување на

самата активност, туку единствено преку следење на метаморфозата на вредноста.

Кога животната активност на луѓето ќе го поприми обликот на труд (отуѓена активност), потребно и е својството на разменливост; потребен и е обликот на вредност. Поинаку кажано, трудот може да биде разменет за „еднаква“ сума пари (наемнина). Намерното отуѓување на животната активност, која од страна на членовите на капиталистичкото општество е сфатена како неопходна за опстанок, го репродуцира капиталистичкиот облик внатре кој отуѓувањето е неопходно за опстанок. Поради фактот дека животната активност зема облик на вредност, производите на таа активност мора исто така да имаат облик на вредност: мораат да бидат разменливи за пари. Ова е очигледно, бидејќи, ако производите на трудот не го попримаат обликот на вредност, туку на пример обликот на корисни предмети на располагање на општеството, тогаш тие или би останале во фабриката или би биле слободно земани од страна на членовите на општеството секогаш кога ќе се појави потреба за нив; во обата случаи, парите-наемнината што ја добиваат работниците не би имала вредност, а животната активност не би можела да биде продавана за „еднаква“ сума пари; животната активност не би можела да биде отуѓена. Следствено, штом животната активност го поприми обликот на вредност, производите на таа активност исто така го попримаат обликот на вредност, а репродукцијата на секојдневниот живот се одвива преку промените или метаморфозите на вредноста.

Производите на трудот капиталистот ги продава на пазар; ги разменува за еднаква сума пари, реализира детерминирана вредност. Специфичната големина на оваа вредност на одреден пазар е цената на стоката. За академскиот економист, Цената е клучот на Св. Петар од портите на Рајот. Како и самиот капитал, цената се движи во чудесен свет кој е целосно составен од објекти; објекти кои помеѓу себе имаат човечки

односи и се живи; тие се преобразуваат едни со други, комуницираат помеѓу себе; тие се венчаат и имаат деца. И се разбира, единствено преку милоста на овие интелегентни, моќни и креативни предмети луѓето можат да бидат среќни во капиталистичкото општество.

Во живописното претставување на економистите за тоа како стојат работите во рајот, ангелите работат сè а луѓето ништо; луѓето едноставно уживаат во она што овие надмоќни суштества го прават за нив. Но, не само капиталот произведува и парите работат; и други мистериозни суштества имаат слични доблести. Така Понудата, количеството ствари што се продава, и Побарувачката, количеството ствари кои се купуваат, заедно ја определуваат Цената, количеството пари; кога Понудата и Побарувачката ќе се венчаат на одредена точка на дијаграмот, тие ја создаваат Урамнотежената цена, која кореспондира на универзална состојба на блаженство. Активностите на секојдневниот живот се изведувани од ствари, а луѓето се редуцирани на ствари („фактори на производство“) во текот на нивните „продуктивни, часови, и на пасивни посматрачи во текот на нивното „слободно време“. Доблеста на економскиот научник се состои во неговата способност резултатот на човековите секојдневни активности да го препише на ствари, и во неговата неможност животната активност да ја види под лакрдијата на стварите. За економистот, самите ствари преку кои е регулирана активноста на луѓето во капитализмот се мајките и синовите, причините и последиците на нивната сопствена активност.

Големината на вредноста, т.е. цената на стоката, сумата на пари за која се разменува, не е определена од стварите туку од секојдневните активности на луѓето. Понудата и побарувачката, совршената и несовршената конкуренција, не се ништо повеќе од општествени облици на производи и активности во капиталистичкото општество; немаат свој живот. Фактот дека активноста е отуѓена, т.е. дека времето на трудот се про-